

Jozef Tatár Diagnózy literatúry O akademickej literárnej vede v Banskej Bystrici

umb
UNIVERZITA
MATEJA BELA
V BANSKEJ BYSTRICI

Jozef Tatár

Diagnózy literatúry

O akademickej literárnej vede
v Banskej Bystrici

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Filozofická fakulta

 ELIANUM

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Filozofická fakulta

Jozef Tatár

Diagnózy literatúry

O akademickej literárnej vede v Banskej Bystrici

Banská Bystrica 2019

Jozef Tatár

Diagnózy literatúry: O akademickej literárnej vede v Banskej Bystrici. 1. vyd. – Banská Bystrica : Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2019.

Recenzovali

Prof. PaedDr. Martin Golema, PhD.

Doc. PhDr. Jozef Brunclík, PhD.

© Jozef Tatár 2019

© Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2019

ISBN 978-80-557-1623-7

Obsah

Úvod 5

I.

Banskobystrická akademická literárna veda v čase a kritických reflexiách 9

Dejiny literárnej vedy v banskobystrickom vysokoškolskom
prostredí 11

Literárna publicistika a kritické juvenílie Zdenka Kasáča 47

Komplexnosť ako autorský princíp monografickosti
(K dvom knižným monografiám Eduarda Gombalu) 59

Polemický dialóg Milana Jurča v záujme literatúry
(Nad publikáciou *Dotyky a prieniky. Nad textami diel
literatúry pre deti a mládež*, 1997) 71

Imrich Sedlák ako kultúrny a literárny historik 79

II.

Kritické pohľady na vedecké a odborné publikácie 89

Záver 141

Summary 145

Literatúra 149

Edičná poznámka 159

Menný register 165

Áno, každá generácia by sa mala vyrovnáť s literatúrou zo svojho vlastného stanoviska.

V. Petrík: *Hľadanie minulého času*, 2009, s. 206.

Človek napokon vždy dôjde k bodu, keď ho prestanú zaujímať pofidérne atraktivity a musí sa zamerať na veci základné. Pritom si uvedomí aj to, že krásu umenia nájde iba vtedy, ak ju nesie v sebe, verne sa snúbiacu s pravdou a spravodlivosťou.

M. Jurčo: *Proti aj za. Kritika sa kritikou opravuje*, 2008, s. 9.

Hoci nie celá literárna veda je redukovateľná na problém interpretácie, jedným z jej ústredných okruhov je narábanie s konkrétnymi textami so zámerom istým spôsobom im porozumieť, postihnúť ich význam a prípadne aj zmysel.

I. Jančovič: *Medzi poetikou a interpretáciou*, 2010, s. 17-18.

... literatúra nie je nutne a navždy odsúdená na to, aby bola len okrajovou, čisto ozdobnou súčasťou kultúry. Literatúra chápaná ako sociálny systém (teda ako systém literárnych konaní) je dôležitou súčasťou úplne bazálnych kognitívnych i komunikačných štruktúr. V podobe metafor, kolektívnych symbolov a príbehov môže pôsobiť na všetko ľudské myslenie a konanie. Má preto potenciál fungovať nielen ako špeciálny diskurz, ale aj ako reintegroujúci celospoločensky relevantný interdiskurz opätovne zjednocujúci diferencované špeciálne diskurzy...

M. Golema: *Hľadanie funkcií a rámcov. Literárne konanie, kompetencie, škola, život v ére neoliberalizmu*, 2017, s. 52.

Úvod

Monografia sa zaoberá písaním o literatúre, teda „písaním o písanom“, ako nazval V. Barborík širokú škálu kritickej tvorby v inšpiratívnej publikácii *Hľadanie minulého času* (2009), pričom v našej nejde len o sledovanie kritického, ale komplexnejšieho literárnovedného programu osobností zakladajúcich, ale aj rozvíjajúcich svoju vedeckú disciplínu v rámci vymedzeného chronotopu. V záujme dosiahnutia čo najvernejšieho obrazu literárnej vedy monografia syntetizuje, systematizuje, ale aj analyzuje, interpretuje a analogizuje pomerne bohatú, no najmä diferencovanú reprezentatívnu vzorku publikácií, publicistických a kritických textov.

Naše listovanie v literárnej vede je členené na dve na seba nadväzujúce časti: prvá má charakter vedeckého kompendia o dejinách, projektoch, témach a metodológii literárnovedného výskumu v banskobystrickom vysokoškolskom prostredí s výlučnou orientáciou iba na slovakistické pracoviská, druhá – má podobu výberového kritického čítania odborných vedeckých publikácií, dokonca v časti Kritické pohľady na vedecké a odborné publikácie, presahujúcich uvedený vedecký priestor. V textoch zhrnutých pod názov Banskobystrická akademická literárna veda v čase a kritických reflexiách nejde len o zaznamenanie cesty literárnej vedy od teoretického, literárnohistorického výskumu, štrukturalistického prístupu k súčasným naddisciplinárnym rámcom, ale hlavne o prieniky do publikačných výstupov, ktoré vnímame ako nespornú hodnotu literárnovedného fondu. Predovšetkým nás zaujíma, ako jednotliví autori využívajú text diela ako jedinečný interpretačný priestor.

Kľúčovými špecifikami spracovaných dejín literárnej vedy a kritických reflexií – upozorňuje na ne aj podtitul monografie – sú akademické banskobystrické prostredie a konkrétny časový rámec (1954 – 2019). Pri povrchnom nazeraní to môže v prvom prípade odkazovať na lokálnosť či regionálnosť a z nich vychádzajúcu istú izolovanosť literárnovedného diania. Uvedené roky sú síce úzko spojené

s literárnou regionalnosťou, ale iba ako výskumnou témou, ktorej vedecké konkretizácie nevedli k regionálnej separácii, ale svojou hodnotou tento topografický priestor prekonávali smerom k národnému, ba globálnemu. Literárnu regionalistiku v sledovanom časovom úseku preto nemožno oddeliť od univerzálnych literárno-vedných tém, javov a metodologických vzťahov s ostatnými vedec-kými disciplínami.

Vznik literárnovedného výskumu v Banskej Bystrici časovo sú-visí s návratom k jeho vlastnému poslaniu, a to prekonávaním „ideo-vej tendenčnosti“ a „normatívnej estetiky kritického a socialistického realizmu“.¹ Paralelu so sledovaným rozpätím rokov „literárnoved-ných“ dejín tvorí spoločensko-politický pohyb, ktorý pregnantne vy-stihuje smerovanie literárnej vedy od normalizácie k „normálnosti“. Celkový chronologický aspekt tvorby dejín preto možno vnímať troje-tapovo. Periodizačne sa dá rozdeliť na prednormalizačné, najmä šesťdesiate roky, normalizáciu a roky metodologického pluralizmu, uplatňovaného už hlavne na univerzitnej pôde. Metodologický aspekt prienikov do takmer šesťdesiatpäťročného diagnostikovania literatúry nie je možné vyjadriť inak ako kvalitne nastaveným tvorivým proce-som – od hľadania ku koncepciám, resp. od kontinuity k teoreticko-metodologickým inováciám, od štrukturalistického uvažovania o predmete výskumu k problematike recepcie, pôsobenia diela, kon-štruktivistickým teóriám a interdisciplinarite – nielen v zmysle este-tickom, ale aj didaktickom.

Monografia nie je výsledkom apriorného sebaapripomínania, ani solidárno-uznanlivých osobných reminiscencií na autorov, skôr nezaujatým sondovaním v ich uzavretom či otvorenom literárnoved-nom diele. Ideálnym horizontom literárnovednej koncepcie z personálneho hľadiska nám bol predpoklad o homogénnom vedec-ko-pedagogickom celku, narúšanom politickými perzekúciami. Za

¹ ČEPAN, O.: Slovenská literárna veda v rokoch 1945 – 1966. In *Literárne dejiny a literárna veda*. Bratislava : VEDA, 2002, s. 162.

závažné kritérium hodnoty vedeckej tvorby sme považovali aj totálne vcítanie sa autorov do samotného literárneho diela, čoho eklatantným príkladom bola nielen generácia literárnych vedcov, tzv. „zakladateľov“ (napr. E. Gombala, M. Jurčo, V. Marčok, Z. Kasáč a I. Plintovič), ale i „pokračovateľov“ (napr. Z. Hurtaiová, K. Krnová, B. Šimonová, M. Harpáň, P. Plutko, I. Sedlák). Ťažiskovým obsahom historického i súčasného náčrtu prístupov k literatúre sú štrukturálne analýzy, ktoré považovali jednotliví autori aj s kontextovými súvislosťami a literárnohistorickým pozadím za najadekvátnejšie. Náš záujem o interpretáciu typológie výskumov a podielu banskobystrických akademikov-slovakistov na literárnohistorickom alebo textocentrickom prístupe ku skúmaným literárnym dielam vyústil do kritických „čítaní“ literárnej publicistiky a kritických juvenílií Z. Kasáča, výskumu kľúčového autorského princípu monografickosti v dvoch knižných publikáciách E. Gombalu (1976, 1994), reinterpretácií, čiže polemického dialógu M. Jurča v záujme literatúry v diele *Dotyky a prieniky. Nad textami diel literatúry pre deti a mládež* (1997) a do reflexie I. Sedláka ako kultúrny a literárny historik. Napriek známemu deklarovaniu všeobecnej skepsy 20. storočia voči dejinám literatúry,² v orientácii na literárnohistorický výskum, ani na literárnohistorické syntézy, nezostal I. Sedlák osamotený.

Diagnózy literatúry sa nevenujú problematike v celej šírke – systematický výklad je limitovaný zvoleným cieľom – ponúknuť len výberovú enumeráciu literárnovedných tvorivých aktivít a poukázať na exemplárne diela a kľúčové tendencie. Kombinácia „dejinného“ pohľadu a interpretačných prienikov do konkrétnych literárnovedných knižných projektov a dôležitých iniciatív zaručuje, že podstatná časť monografie nemá podobu len antikvárnych, ale najmä živých poznatkov o ich aktuálnych hodnotách.

Keď sa E. Gombala zamýšľal nad poéziou M. Rázusa pri príležitosti stých narodenín básnika, zdôraznil: „Kto sa rozhodol vstúpiť do

² PECHLIVANOS, M.: Dějiny literatury. In PECHLIVANOS, M. a kol.: Úvod do literární vědy. Praha : Herrmann & synové, 1999, s. 174.

dejín, alebo ho tam sotí náhoda, či iná okolnosť, podstupuje riziko, že ho dejiny budú súdiť“.³ Našou ambíciou bolo neodsudzujúco, ale čo najobjektívnejšie upozorniť na tvorivé cesty literárnej vedy, posúdiť hodnotu autorských tvorivých úsilí, a to všetko vo vzájomnej, ale aj v celoslovenskej, areálovej či európskej konfrontácii. Vzácná aliancia retrospektívy a anticipácie možností a smerovania literárnovedného výskumu v širšom kontexte je výsledkom logickej syntézy tvorivého potenciálu osobností minimálne troch generácií a ich vzťahu k slovesnému umeniu.

³ GOMBALA, E.: Jazdec zrie na chlieb. Nad poéziou Martina Rázusa. In *Literárny týždenník*, 1988, roč. 1, č. 5, s. 3.

Diagnózy literatúry

O akademickej literárnej vede v Banskej Bystrici

Autor: doc. PaedDr. Jozef Tatár, PhD.

Recenzenti: Prof. PaedDr. Martin Golema, PhD.

Doc. PhDr. Jozef Brunclík, PhD.

Technická redakcia: Michal Tatár

Výtvarný návrh obálky: Jozef Tatár

Preklad summary: Michal Tatár

Jazyková korektúra: Mgr. Ivana Riljaková

Náklad: 100 ks

Rozsah: 172 strán

Vydanie: prvé

Vydalo: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Edícia: Filozofická fakulta

Tlač: EQUILIBRIA s. r. o.

ISBN 978-80-557-1623-7